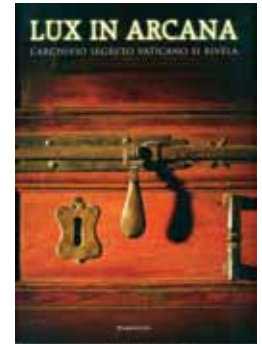

EDWARD TOWPIK

LUX IN ARCANA

SKARBY ARCHIWUM PAPIEŻY W MUZEACH KAPITOLIŃSKICH

Lux in Arcana. L'Archivio Segreto Vaticano si rivela.
Catalogo Della Mostra (Roma, 29 Febbraio-9 Settembre 2012)",
Palombi Editore 2012.

Losy archiwum papieży – *Scrinium Sanctum* – są odbiciem burzliwych dziejów papieżstwa; w różnych okresach znajdowały się w Lyonie, Viterbo, Perugii, Asyżu i Awinionie. Po 1420 r., za pontyfikatu Marcina V, spoczęły w Zamku św. Anioła w Rzymie.

W 1475 r. Sykstus IV utworzył Bibliotekę Watykańską, oddzielając księgozbiór od zespołu najcenniejszych dokumentów, które nadal pozostały w Zamku św. Anioła. Te dokumenty stały się załączkiem Archiwum Sekretne Papieży (*Archivum Secretum Apostolicum Vaticanum*), które powołał Paweł V w 1612 r.

Dzisiejsze Archiwum Sekretne zawiera dokumenty z ostatnich 12 wieków, zgromadzone na 85 km póltek, w 650 zespołach archiwalnych. W 400 lat po jego powstaniu – po raz pierwszy w historii – postanowiono pokazać 100 dokumentów szczególnie cennych i ważnych dla dziejów Europy i świata. Wystawę w Muzeach Kapitolinijskich nazwano *Lux in Arcana*, towarzyszy jej obszerny katalog.

Każdemu ze 100 wspaniałych eksponatów można by poświęcić odrębny esej. Wymieniam zatem tylko te, które wybitnie wpłynęły na bieg dziejów, na koniec wskazując nie-liczne polonica.

Historia świata i Kościoła

Złotą czcionką na czerwonym pergaminie spisano w 961 r. *Privilegium Ottonis* (inaczej: *Ottonianum*), w którym cesarz Otton I zapewniał obronę ziem papieżstwa nadanych przez Peppina Krótkiego (754–756 r.) i Karola Wielkiego (781 r.), w zamian zachowując sobie przywilej zatwierdzania wyboru papieża.

Bulla Grzegorza VII *Dictatus papae* (1075 r.) definiowała istotę uniwersalizmu papieskiego („Jemu wolno władcami rozporządzać, a więc i cesarzy z tronu składać”). Sprzeciw cesarza Henryka IV doprowadził go w dwa lata później do Canossy.

„Konkordat z Wormacji” pomiędzy cesarzem Henrykiem V a Kaliksem II (1122 r.) utrwalał na dwieście lat dominację papie-

List biskupa Józefa Gawliny do papieża Piusa XII wraz z załączonymi darami dla papieża od Polek wyzwolonych ze Stalagu V1.C Oberlangen.

ży – cesarz zrzekał się inwestytury świeckiej (przyoblekania) – odtąd biskupów wybierata kapituła katedralna, a wyświęcał papież, wręczając pierścień i pastorał.

Statuty Grzegorza IX *Capitula contra Patarenos* (1236 r.) definiowały walkę z heretykami, tworzyły urząd *inquisitores hereticae pravitatis* (inkwizytorów heretyckiej przewrotności) i inicjowały działalność inkwizycji.

Bulla Grzegorza X *Ubi periculum* (1274 r.) określała zasady wyboru papieża, wprowadzając m.in. zasadę *cum clave* (pod kluczem).

Bulla *Inter cetera* Aleksandra VI (Rodrigo Borgii) z 1493 r. oddawała Hiszpanom, po pierwszej wyprawie Kolumba, wszystkie odkrywane ziemie na zachód od południka biegnącego nieopodal Azorów.

Bulla Leona X (1521 r.) *Decet Romanum Pontificem* („raduje rzymskiego papieża”) nakładała ekskomunikę na Marcina Lutra.

Bulle: Pawła III z 1542 r. i Jana XXIII z 1961 r. zwoływały sobory szczególnie ważne w dziejach Kościoła: trydencki i watykański II.

Na wystawie pokazano też m.in.: akta procesu templariuszy (1309–1311), list członków parlamentu angielskiego do papieża Klemensa VII (1530 r.) z 83 podpisami i pieczęciami, domagający

się anulowania małżeństwa Henryka VIII z Katarzyną Aragońską dla poślubienia Anny Boleyn, materiały z procesu Giordano Bruno (1593–1597), protokoły przesłuchań Galileusza przez sąd inkwizycji (1616–1633), z jego własnoręcznym podpisem, a także listy Erazma z Rotterdamu, Michała Anioła, Lukrecji Borgii i Marii Stuart.

Polonica

W 1542 r. Mikołaj Kopernik, schorowany, u schyłku życia, skierował do Pawła III suplikę o zgodę na mianowanie swoim stałym koadiutorem kleryka Jana Loytza, jego 12-letniego siostrzeńca. List nie zachował się, natomiast na wystawie pokazano odpowiednią stronę rejestru prób – *Supplicationum* – gdzie przepisano jego treść, z adnotacją o pozytywnej decyzji papieża: *Concessum in presentia domini nostri papae*.

Zachował się natomiast list ostatniej cesarzowej Chin z dynastii Ming – Heleny (pod wpływem jezuitów przyjęła wiarę katolicką, stąd europejskie imię) – do Innocentego X, spisany w 1650 r., na jedwabiu. Była to prośba o pomoc w okresie walk z Mandżurami, które ostatecznie doprowadziły do upadku dynastii Ming. Przekazanie listu powierzyła jezuitce ze Lwowa, Michałowi Piotrowi Boymowi (Boimowi), który od lat prowadził

Strona rejestru prób do papieża Pawła III z 1542 r. z przepisana supliką Mikołaja Kopernika o zgodę na mianowanie siostrzeńca – kleryka swoim koadiutorem.

działalność misyjną w Chinach. Był synem lekarza Zygmunta III Wazy, Pawła, pochowanego w kaplicy Boimów obok Katedry Łacińskiej we Lwowie. Wyruszył drogą morską, jednak został ujęty na Goa przez Portugalczyków sprzyjających Mandżurom. Zbiegł i drogą lądową – przez Golkondę, cieśninę Ormuz, Isfahan, Trapezunt, Izmir – dotarł do Wenecji, a w końcu do Rzymu. List mu powierzony przekazał.

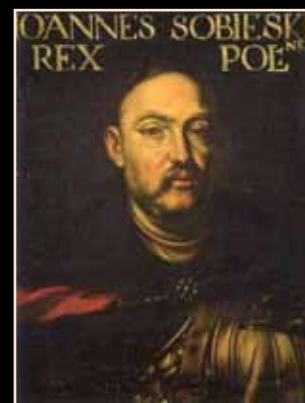
W 1672 r. Turcy zdobyli Kamieniec Podolski. Zaniepokojony car Aleksy I Romanow napisał do Klemensa X list – prezentowany na wystawie – z propozycją utworzenia koalicji antytureckiej, ale i antypolskiej (Aleksy prowadził wieloletnie wojny z Polską). Klemens propozycji nie przyjął, sprzyjał Polsce, być może pod wpływem wcześniejszej pracy w nuncjaturze, w Warszawie.

Polonicum szczególnej rangi jest oryginał listu Jana III Sobieskiego do papieża Innocentego XI z 14 września 1683 r., rozpoczynający się od słynnej parafrazy słów Juliusza Cezara: „Venimus, vidimus et Deus vicit” („Przybyliśmy, zobaczyliśmy, Bóg zwyciężył”), a informujący o wiktorii wiedeńskiej. List kończą słowa skreślone ręką króla: „Obedientissimus filius Joannes Rex Poloniae”.

W 1952 r. ówczesny podsekretarz stanu, kardynał Giovanni Montini (późniejszy papież Paweł VI), otrzymał w prze-

syłce notatnik *Księża w Dachau*, spisany przez austriackiego księdza – więźnia w latach 1942–45; Polacy stanowili większość z wymienionych. Był wśród nich m.in. ks. Bolesław Szkitądź, którego poświęcenie w pielęgnowaniu chorych na tyfus w obozie porównywano z postawą ojca Maksymiliana Kolbego. Ksiądz Szkitądź został po wojnie sekretarzem, a zarazem przyjacielem nuncjusza w Paryżu, Angelo Roncalli (późniejszego papieża Jana XXIII), któremu przybliżył polską historię i kulturę.

Zaskakująca, ale jakże dla nas poruszająca, może być decyzja organizatorów, aby wśród 100 wybranych na wystawę eksponatów znalazła się *Czarna Madonna z Oberlangen*. W tym obozie jenieckim uwięziono po Powstaniu Warszawskim 1712 kobiet z AK. Został wyzwolony 12 kwietnia 1945 r. przez I Dywizję Pancerną gen. Stanisława Maczka. Ksiądz biskup połowy Józef Gawlina, wizytujący obóz wkrótce po wyzwoleniu, otrzymał wówczas od byłych więźniarek dar dla papieża Piusa XII – ryngraf z Matką Boską Częstochowską, wykonany z cienkiej blachy puszek po konserwach. Ryngraf eksponowany jest wraz z listem biskupa połowego do papieża i z powstańczą opaską WSK AK.

Oryginał listu Jana III Sobieskiego do papieża Innocentego XI z 14 września 1683 r. informujący o wiktorii wiedeńskiej.